

Eric Defoort, *Het klauwen van de historicus.*, Antwerpen-Baarn, Hadewych, en Antwerpen, Vlaanderen Morgen, 1996, ISBN 90.5240.370.8

Marc Reynebeaus boek *Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw* (1995) heeft veel discussies losgemaakt en talrijke pennen in de aanslag gebracht. Ook in *Wetenschappelijke Tijdingen* is het boek besproken en hebben de recensent L. Boeva en de schrijver zelfs de degens gekruist.

Defoort, historicus van beroep en auteur van een aantal fraaie biografische studies, heeft zich op zijn beurt in de discussie gemengd en koos daarbij voor een kritische en afwijzende zienswijze. De kern van zijn bezwaren tegen Reynebeaus opvatting over het Vlaamse nationalisme komt m. i. het best tot uiting in het volgende citaat (p. 109):

“Zou het niet kunnen dat men in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging en het Vlaams-nationalisme ook op altruïsme, liefde, idealisme stoot, hier en daar, nu en dan, soms, heel sporadisch, enkele hoogst zeldzame keren, eventueel zelfs maar in piepkleine portietjes? Neen. De auteur van Het klauwen van de leeuw houdt van duidelijkheid: Ik geloof niet in altruïsme en dus ook niet aan idealisme.”

Dit betekent niet dat Defoort vindt dat historici geen mythen moeten ontcrachten en het verleden onkritisch moeten benaderen. Defoort uit kritiek op Reynebeaus methode van onderzoek. Die baseert zich bij zijn onderzoek naar nationalisme in de Vlaamse beweging in feite op drie auteurs-theoretici over het nationalisme: Eric Hobsbawm, Ernest Gellner en Benedict Anderson. Die drie auteurs, zeker geen geringe autoriteiten, stellen dat nationalisme een typisch negentiende en twintigste eeuws verschijnsel is, dat met name door overheden en burgers gemaakt en gebruikt werd, en nog steeds wordt, om eenheid en samenhang, loyaliteit en affectie te scheppen in een bestaande of te vormen staat. Vanuit hun Marxistische optiek en hun vooruitgangdenken (zeker bij Hobsbawm en Gellner) was het nationalisme bovendien een voorbijgaand fenomeen dat zeer nauw verbonden was met bourgeois-gemeenschappen. Het zou bij de werkelijke emancipatie van de arbeidende klasse en de toenemende internationalisering en globalisering verdwij-

nen. Hieraan dient overigens toegevoegd dat Hobsbawm zich in zijn recente boek *Age of Extremes. The short twentieth century 1914-1991* niet als een louter ondoordacht aanhanger van het vooruitgangdenken manifesteert.

Genoemde auteurs leggen vanuit die visie sterk de nadruk op het manipulatieve aspect in de nationalisme-vorming en zij tonen aan hoe het verleden geconstrueerd werd om zo trouw aan en geloof in het natie-ideaal te stimuleren. Met die critici en hun methodiek als leidraad heeft Reynebeau grote schoonmaak gehouden in het Vlaamse nationalistische huis en heel wat heilige, als onaantastbaar beschouwde beelden en meningen verworpen. Defoorts kritiek is niet gericht tegen de schoonmaak op zich – ook hij wil geen mythevorming – maar hij kant zich wel tegen de gevolgde methode. Hij verwijt Reynebeau dat die zijn theoretische basis, de strijd tegen de nationale mythevorming, te eng heeft gekozen en daardoor de historische pluriformiteit geweld aandoet. Alles moet in zijn gekozen stramen passen. Dat resulteert wel in een overzichtelijk beeld, maar het is te helder en de nuancering ontbreekt. Defoort zelf kiest voor het aan de kunsthistorie ontleende begrip ‘sfumato’, waarbij de aandacht gaat naar de tussentinten, het gebied tussen het heldere wit en het diep duistere zwart.

Concreet kan men Reynebeau verwijten dat hij een groep historici en sociale wetenschappers die zich ook met de bestudering van het nationalisme bezighouden buiten beschouwing heeft gelaten, bijvoorbeeld Anthony D. Smith en J. Hutchinson, die in de eerste plaats nationalisme niet zien als een typisch negentiende en twintigste eeuws verschijnsel, maar al oog hebben voor de betekenis van nationalisme tijdens het ancien régime en voordien. Bovendien stellen zij dat het putten uit en het gebruiken van het verleden om eenheid en consensus te verkrijgen, niet zonder meer negatief moet worden verklaard. Ook K. Deutsch zou hier genoemd kunnen worden. Die legt sterk de nadruk op de noodzaak voor een moderne staat om met de burgers te kunnen communiceren, waarbij de taal een kernrol speelt. Maar juist op die communicatie tussen overheid en onderdanen en tussen de onderdanen onderling kan in een in taalkundig opzicht niet-eengemaakte staat het eenwordingsproces gemakkelijk stuk lopen.

Defoort plaatst nogal wat kanttekeningen bij Reynebeaus doorprikken van het Vlaamse nationalisme met zijn mythologisering van taal, taalstrijd en historisch verleden. Hij doet dat ook bij de door Reynebeau verkozen “*ironisch beleefde Belgische staat*”, waarin het door J. Habermas geïntroduceerde begrip ‘Verfassungspatriotismus’ de bindende factor zou moeten zijn. Over de vraag of burgerrechten en territorium als zulke bindende middelen kunnen fungeren, en met name als emotioneel bindende, is het laatste woord nog niet gezegd. Los daarvan is het begrip territorium op zich ook een bron van spanningen als het op nationale interpretaties aankomt. A. D. Smith is in zijn *Nations en nationalism in a global era* (Cambridge, 1995) vrij sceptisch over de bindende kracht van factoren als burgerrechten en plichten en sociale grondrechten. Ook iemand als Joshua

Fishman, die in Reynebeaus en Defoorts werk ontbreekt en die sterk de nadruk legt op de rol van de taal in natievormende processen, is vrij sceptisch over de betekenis van instituties als bindend element in een staat. Hij schrijft:

“Modern societies have an endless need to define themselves as eternally unique and language is one of the few remaining mass symbols that answers this need without automatically implying one or another short-lived and non-distinctive institutional base. Institutions may come or go, but none of them get to the heart of that which is eternally unique. Institutions must routinize in order to maximize and therein lies their failure, emotionally, and ultimately, practically as well. Language, on the other hand, is viewed as contra routine. It is for its readers a universe which is simultaneously constantly expanding and, yet, very much their own.” (Stuart Woolf ed., *Nationalism in Europe. 1815 to the present. A reader*, London-New York, 1996, p.164).

Mag Defoorts kritiek op Reynebeau geslaagd genoemd worden? Ja en neen. Ja, waar hij aantoonde dat Reynebeau wel een erg smalle en hem welgevallige theoretische basis voor zijn kritiek op het Vlaamse nationalisme en het daaruit voortkomende Vlaams-nationalisme heeft gekozen. Neen, omdat hij eigenlijk twee dingen tegelijk doet. Hij bestrijdt Reynebeau met een keur aan helaas te weinig uitgewerkte argumenten, ontleend aan een vrij omvangrijke literatuur. Met die grote literatuurkennis schrijft hij tegelijk een soort historiografische en theoretische studie over het juiste beoefenen van de geschiedschrijving. Het boek is op die wijze pamflet en historiografisch essay tegelijk en de geringe omvang (120 p.) is te beperkt om beide elementen evenwichtig uit te werken.

PIETER VAN HEES

PROF. R. BOSLAAN 95, NL-3571CP UTRECHT